

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2023.01.068>
УДК 811.161.2:[81'35+81'36]

Л.М. КОЛІБАБА, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: kolibaba79@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7063-5309>

ЗМІНИ В УНОРМУВАННІ ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ В «УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ» 2019 РОКУ

Виокремлено та схарактеризовано основні зміни в морфологічних нормах сучасної української літературної мови, зафіксовані в розділі «Правопис закінчень відмінюваних слів» «Українського правопису» 2019 р. Залежно від ступеня істотності цих змін їх розмежовано на власне зміни — нові правила, яких не було в попередній редакції «Українського правопису» 1993 р., та корекції — уточнення, удокладнення, переформулювання змісту правил, наявних у попередньому варіанті правописного кодексу, розширення ілюстративного матеріалу тощо. Констатовано зв'язок запропонованих в «Українському правописі» 2019 р. морфологічних власне змін та корекцій із нормами «Українського правопису» 1928 р. З'ясовано, що внесення змін до «Українського правопису» 2019 р. — це не архаїзування української мови, а повернення національно маркованих граматичних рис, які ґрунтовані на її історично сформованих особливостях розвитку, але внаслідок позамовних, переважно ідеологічних, чинників за тоталітарної доби були витіснені на периферію або й зовсім вилучені з ужитку для зближення українського правопису з російським. Зосереджено увагу також на тих морфологічних проблемах, що їх не розв'язано в редакції «Українського правопису» 2019 року. Запропоновано скореговані й удокладнені норми використання відмінкових закінчень іменників.

Ключові слова: морфологічна норма, іменник, відмінок, закінчення, «Український правопис», мовна практика.

За своїм призначенням «Український правопис» — це передусім збірник орфографічних та пунктуаційних правил української літературної мови. Він, як зауважував О.Н. Синявський, у жодному разі не повинен заступити

Цитування: Колібаба Л.М. (2023). Зміни в унормуванні закінчень відмінюваних слів в «Українському правописі» 2019 року. *Українська мова*, 1(85), 68—99. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2023.01.068>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

пити систематичні курси української граматики, а має тільки полегшити й угрунтувати їх появу та розвиток (Синявський, 2004, с. 451). Проте за понад сторічний період функціонування головного правописного кодексу України вже стало традицією, крім орфографічних та пунктуаційних, подавати в ньому також правила, що стосуються до граматичних норм і насамперед до тих, які пов'язані з відмінюванням слів.

Уведення правил граматики до «Українського правопису» В.В. Німчук уважав великою заслугою лінгвістів, що працювали над «Українським правописом» у 1925—1927, 1928 рр., оскільки «вони кодифікували морфологічну систему писемно-літературної мови, адже підневільне становище українців у XVIII — поч. XX ст. не давало змоги виробити соборні норми в цій галузі її структури» (Німчук, 2002, с. 27).

Попри те, що граматику української літературної мови вивчають у загальноосвітніх навчальних закладах, розділ **«Правопис закінчень відмінюваних слів»** досі збережений у найголовнішому орфографічному кодексі України, час від часу спричиняючи дискусії серед мовознавців щодо доцільності його подання.

Міркуючи над тим, чи варто в наш час уносити до корпусу проєкту правопису граматичні елементи, В.В. Німчук обґрунтовував цю потребу негативним впливом русифікації. На його думку, саме для того, щоб запобігти «подальшій суржикізації граматичної системи української мови», у формі уваг, приміток, виділених прикладів, уведених до тексту «Українського правопису», «необхідно застерігати користувачів від уживання таких типових позанормативних граматичних елементів» (там само). З огляду на наведені аргументи ми погоджуємося з думкою В.В. Німчука, що розділ «Правопис закінчень відмінюваних слів» має бути у структурі сучасного «Українського правопису».

У пропонованій статті поставлено за мету проаналізувати основні зміни в морфологічних нормах сучасної української літературної мови, зафіксовані в редакції «Українського правопису» 2019 р. Для того, щоб реалізувати цю мету, розв'язано такі завдання: 1) виокремлено і схарактеризовано основні зміни в унормуванні закінчень відмінюваних слів, унесені до редакції «Українського правопису» 2019 р.; 2) обґрунтовано наукові засади цих змін; 3) проаналізовано інші морфологічні норми, що потребують корегування; 4) запропоновано скореговані норми вживання відмінкових закінчень; 5) подано рекомендації щодо впровадження їх у мовну практику.

Оскільки найістотніші морфологічні зміни, унесені до «Українського правопису» 2019 р., тісно пов'язані з нормами «Українського правопису» 1928 р., то дехто з опонентів кваліфікує їх як явище архаїзації. Саме тому виняткову увагу зосередимо на пошуковій відповіді на запитання: «Зміни в унормуванні закінчень відмінюваних слів в “Українському правописі” 2019 року — це архаїзація чи об'єктивна потреба?». Щоб відповісти на нього, проаналізуємо основні морфологічні зміни в «Українському правописі» 2019 р. на тлі історично сформованих особливостей української мови.

1. ЗМІНИ В УНОРМУВАННІ ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

Усі видозміни в розділі «Правопис закінчень відмінюваних слів» залежно від ступеня їхньої істотності поділяємо на *власне зміни* — нові правила, яких не було в попередній редакції «Українського правопису» 1993 р., та *корекції* — уточнення, удокладнення, переформулювання змісту правил, наявних у попередньому варіанті правописного кодексу, розширення ілюстративного матеріалу тощо.

В «Українському правописі» 2019 р. найпомітніші зміни в кодифікації морфологічних норм сучасної української літературної мови стосуються до відмінкових закінчень іменників. Власне змін у новій редакції «Українського правопису» порівняно небагато. Проаналізуємо їх.

1.1. Зміни в закінченнях родового відмінка однини

1.1.1. В «Українському правописі» 2019 р. в родовому відмінкові однини зафіксовано зміни в уживанні закінчень *іменників чоловічого роду II відміни*, що є назвами населених пунктів на зразок *Амстердам, Гомель, Ліверпуль, Лондон, Мадрид, Париж, Чорнобиль*, тобто крім тих іменників, що мають суфікси *-ськ-, -цьк-, -ець-*, форманти *-бург-, -град-* (*-город-*), *-ніль-(-поль-)*, *-мир-, -слав-, -фурт-*, а також крім назв населених пунктів і різних географічних назв із наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі та із суфіксами присвійности *-ів- (-їв-)*, *-ев- (-єв-)*, *-ов-, -ин- (-ін-)*, *-ач-, -ич-* (Український правопис, 2019, с. 114). Якщо в редакції «Українського правопису» 1993 р. єдиним нормативним закінченням родового відмінка однини цих іменників було *-а (-я)* (Український правопис, 1993, с. 68), то в «Українському правописі» 2019 р. для них кодифіковано два варіанти закінчень — *-у (-ю)* та *-а (-я)* (Український правопис, 2019, с. 117), хоч деякі авторитетні фахові джерела (див.: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>), що є важливим інструментом упровадження нових правил у мовну практику, неправильно інтерпретували цю правописну норму, подавши без варіантів лише форми з флексією *-у* (пор: *Амстердаму, Гомелю, Ліверпулю, Лондону, Мадриду, Парижу, Мюнхену* тощо).

Зрозуміло, що введення аналізованої зміни ускладнило й без того розмаїту систему правил уживання закінчень іменників чоловічого роду II відміни в родовому відмінку однини. Однак запровадження правила про те, що для назв деяких населених пунктів нормативним закінченням родового відмінка однини, крім *-а (-я)*, є також *-у (-ю)* (причому *у (-ю)* поставлено на першому місці), не можна кваліфікувати як безпідставне, оскільки воно ґрунтоване на таких засадах:

1. Це правило перегукується з граматичними нормами 20—30-х рр. ХХ ст., зокрема з правилом, викладеним в «Українському правописі» 1928 р., відповідно до якого «від іменників — назов місцевостей, країв,

річок, міст тощо родовий однини вживається то з *-у*, *-ю* (далеко частіше), то з *-а*, *-я*: <...> *Берліну, Лондону, Парижу, Риму, Нью-Йорку, Херсону*» (Український правопис, 1929, с. 35).

2. Іменники — назви населених пунктів із закінченням *-у* (*-ю*) широко зафіксовано у словниках 20—30-х рр. ХХ ст., зокрема в «Українському стилістичному словникові» І. Огієнка [з *Вавилону* (УСС, 1930, с. 42), з *Мадриду* (УСС, 1924, с. 221), *Херсону* (УСС, 1924, с. 442)], «Російсько-українському словнику» за ред. А. Кримського та С. Єфремова [до *Парижу* (РУС-Кр, 1932, II, 2, с. 600; РУС-Кр, 1928, III, 2, с. 629)], «Правописному словникові» Г. Голоскевича [*Ліверпулу, Лондону, Парижу, Херсону* (ПС, 1994)], «Російсько-українському словнику» О. Ізюмова [*Амстердаму, Лондону, Мадриду, Парижу, Херсону* (РУС-Із, 1930)] та ін.

3. Ця норма зазнала ідеологічного тиску за тоталітарної доби, унаслідок чого була вилучена з «Українського правопису». Після набуття чинності «Українського правопису» 1933 р. нормативним закінченням іменників — назв міст у родовому відмінкові однини подібно до російської мови стало закінчення *-а* (*-я*): *Херсона, Берліна, Лондона, Нью-Йорка, Парижа* та ін. (Український правопис, 1933, с. 33). Замінення закінчення *-у* на *-а* в назвах міст чоловічого роду на зразок *Рима, Парижа, Берліна* в «Українському правописі» 1933 р. разом зі знищенням інших рис української мови С.Й. Караванський кваліфікував як «провалуєвське самодурство» (Караванський, 2001, с. 217, 219).

4. Тенденція вживати іменників — назв населених пунктів у родовому відмінкові однини із закінченням *-у* (*-ю*) в сучасній мовній практиці активізувалася задовго до повторної кодифікації в «Українському правописі» 2019 р. (Вихованець, Городенська, 2004, с. 109; Тараненко, 2005, с. 91). Її засвідчують передусім засоби масової комунікації та художня література. В.О. Юносова наводить численні сучасні (на 2003 р.) ілюстрації з мови засобів масової комунікації, у яких іменників — назв населених пунктів у родовому відмінкові однини вжито із закінченням *-у* (*-ю*), як-от: *Рідний край відвідали багато з присутніх громадян Брэдфорду й околиць* («Українське слово»); *До Берліну їздили численні делегації; У 1949 році М. Ветухів прибув до Лос-Анджелесу; Зробивши деякі справи, він знову їде до Нью-Йорку* («Український засів»); *Доля закидає його до Парижу; Вирушив до Лейпцігу* («Український світ») та ін. (Юносова, 2003, с. 27—28). Проте, на думку О.О. Тараненка, пересічні мовці вживають в усному й писемному мовленні форм родового відмінка іменників чоловічого роду на *-у* (*-ю*) здебільшого спонтанно, не усвідомлюючи повної міри їх «українськості» (Тараненко, 2005, с. 92).

5. Українські мовознавці засвідчують ужиток із закінченням *-у* (*-ю*) іменників — назв міст іще в староукраїнській мові (Історія української мови. Морфологія, 1978, с. 91). На думку Л.А. Булаховського, за спільністю вживання тільки в однині закінчення *-у* набували також власні географічні назви, крім назв міст із прикметниковими формами на *-ів*, *-ин* (Булаховський, 1936, с. 50—57).

На те, що закінчення *-у* в іменниках — назвах міст, за винятком іменників на *-ів / -ин* (*Львів, Канів; Святошин, Пирятин*), є сильнішим за *-а* і його активно й широко вживають питомі мовці, звертав увагу Ю.В. Шевельов. За його висновками, можна «їхати з Херсона і з Херсону, з Вишгорода і з Вишгороду, з Парижа і з Парижу, з Нью-Йорка і з Нью-Йорку» (цит. за: Шевчук, 2018). І.Г. Матвіяс так само обстоював думку, що назви деяких міст, які за сучасним правописом мають у родовому відмінкові однини закінчення *-а*, «не сприймаються як неприродні» і з флексією *-у*, пор.: *Ромодана і Ромодану, Рима і Риму, Парижа і Парижу, Лондона і Лондону, Вашингтона і Вашингтону* тощо (Матвіяс, 1974, с. 91). І.Р. Вихованець пояснював це тим, що сучасні написання назв деяких міст із флексією *-у* «не спотворюють типового образу української мови» (Вихованець, Городенська, 2004, с. 109). За висновками В.О. Юносової, цьому сприяє і те, що в самій народній мові, у говірках є деякі відхилення від усталених правописних норм, причому «в говорах виявляється далеко більше вагань» у вживанні флексій *-а (-я)* та *-у (-ю)*, ніж у мові літературній (Юносова, 2003, с. 18).

На потребі переглянути норми вживання закінчень родового відмінка однини II відміни іменників чоловічого роду, а особливо — топонімів, у наступній після 1993 р. редакції «Українського правопису» акцентував В.В. Німчук. За його спостереженнями, така потреба зумовлена тим, що «використання флексії *-у* в деяких географічних назвах має тривалу традицію» (Німчук, 2002, с. 56). Цю проблему було порушено й під час роботи Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України в 1994—1996 рр. (Бурячок, 1997, с. 28; Головащук, 1997, с. 82—83; Горняткевич, 1997, с. 42—43 та ін.). Зауважимо, що зміни в закінченнях родового відмінка однини іменників — назв населених пунктів чоловічого роду II відміни, унесені до «Українського правопису» 2019 р., значною мірою віддзеркалюють висловлені тоді пропозиції.

Отже, уживання іменників — назв населених пунктів на зразок *Амстердам, Гомель, Ліверпуль, Лондон, Мадрид, Париж, Чорнобиль* у родовому відмінкові однини із закінченням *-у (-ю)*, за висновками мовознавців, не суперечить граматичній природі української мови, а навпаки «відображає її національну специфіку» (Зорівчак, 2018). Повторна кодифікація в «Українському правописі» 2019 р. закінчення *-у (-ю)* в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду II відміни, які є назвами населених пунктів, відповідає процесові історичного розвитку української мови, адже, за спостереженнями дослідників, кількість іменників із закінченням *-у* в родовому відмінкові однини в ній дедалі збільшується (Матвіяс, 1974, с. 89; Історія української мови. Морфологія, 1978, с. 90; Тараненко, 2005, с. 90 та ін.), що «свідчить про орієнтацію літературної мови на норми живого розмовного мовлення» (Юносова, 2003, с. 10).

1.1.2. Зміни в унормуванні закінчень родового відмінка однини в «Українському правописі» 2019 р. запроваджено також і для дея-

ких *іменників жіночого роду*. Зокрема, для фіксованої групи іменників III відміни (*кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь*) та іменників жіночого роду, що закінчуються на *-ть* із попереднім приголосним (*вість, радість, смерть, честь, хоробрість* і под.), крім закінчення *-і*, як його рівноправний варіант кодифіковано також закінчення *-и* (Український правопис, 2019, с. 128).

На тлі редакції «Українського правопису» 1993 р. ця зміна є новацією, адже в ній такого правила не було (Український правопис, 1993, с. 77). Якщо ж проаналізувати інші видання «Українського правопису», то закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників жіночого роду III відміни, які закінчуються на приголосний, — це морфологічна норма, що була офіційно затверджена в академічних «Найголовніших правилах українського правопису» (Найголовніші правила українського правопису, 1921, с. 9; Найголовніші правила українського правопису, 1925, с. 9). Відповідно до цієї норми «у словах жіночого роду, що кінчаються на приголосний звук, треба писати в родовому відмінкові однини *-и*, а в давальному й місцевому однини та називному й знахідному множини треба писати *-і*; напр. род. відм. — з *ночи, коло печи, з подорожи, цієї соли, нічної тіни, без сповіди, без відповіди, з радості, до смерті*; дав. відм. та місцев. — *дрібній солі, в тіні, у-ночі, в печі*; множ. — *прийшли вісті, про бюрократичні формальності*. Виняток — *в-осени*» (там само).

Аналогічне правило було й у проекті «Українського правопису» 1926 р.: «*-и* мають ... б) Усі речівники жіночого роду на приголосний...: з *радості, без подорожи, до ночі, від розкоши, крові, твари, молоді, наморози, соли, тіни, Роси, артілі, морали, матери...*» (Український правопис, 1926, с. 41). Проте в «Українському правописі» 1928 р. воно зазнало змін: закінчення *-и* кодифіковано як нормативне тільки для всіх іменників жіночого роду III відміни на *-ть* за другим приголосним (*від радості, з вісти, до смерті, без чверти...*), а також винятково: *до осені, без соли, крові, любові, Руси*, тоді як решту іменників жіночого роду на приголосний рекомендовано вживати із закінченням *-і*: *до ночі, без подорожі, від розкоші, тварі, молоді, наморозі, тіні, Росі, артілі, моралі, жовчі, матери...* (Український правопис, 1929, с. 35). Ця норма була чинною до «реформи» 1933 р.

Саме з огляду на те, що закінчення *-и* в історії українського правопису вже мало статус нормативного, аналізовану зміну в «Українському правописі» 2019 р. дехто з мовознавців витлумачує як «спробу повторного нормативного закріплення в род. в. флексії *-и* (замість *-і*) у певній частині іменників жін. р. III відміни» (Тараненко, 2005, с. 92). Однак між правилом, викладеним в «Українському правописі» 2019 р., і правилом, наведеним в «Українському правописі» 1928 р., наявні істотні розбіжності. В «Українському правописі» 1928 р. закінчення *-и* кодифіковано як єдине закінчення родового відмінка однини для обмеженої групи іменників III відміни (*кров, любов, осінь, сіль, Русь*) та всіх іменників жіночо-

го роду «на *-ть* за другим приголосним» (Український правопис, 1929, с. 35), натомість в «Українському правописі» 2019 р. правило про нормативність закінчення *-и* для іменників жіночого роду III відміни подано у формі примітки, а самому закінченню *-и* надано статусу не основного, а варіантного закінчення (Український правопис, 2019, с. 128).

Повернення закінчення *-и* іменникам жіночого роду III відміни в редакції «Українського правопису» 2019 р. спирається на такі підстави:

1. Потреба відновити питомі морфологічні риси української мови відповідно до історичних закономірностей розвитку її граматичного ладу.

Закінчення *-і* в іменниках III відміни є порівняно новим (Історія української мови. Морфологія, 1978, с. 112). Історично, зауважував В.В. Німчук, іменники III відміни колишньої *-і*-основи в родовому відмінку однини мали закінчення *-и*: *ночи*. За аналогією до них «закінчення *-е* було витіснене флексією *-и* і в родовому відмінку іменників колишніх *-и*- (*-ьв*)-основ: *свекрѣве — свекрѣви*» (Німчук, 2002, с. 28). Іменники колишніх *-і*- та *-и*-основ, що сформували сучасну III відміну, «стійко зберегли закінчення *-и* на всій українській етнічній території» (там само), його фіксують майже всі українські говори (Матвіяс, 1974, с. 148).

Закінчення *-и* (зрідка графічно *-ы*) у родовому відмінку однини послідовно засвідчують староукраїнські пам'ятки (Історія української мови. Морфологія, 1978, с. 112). Лише в другій половині XVII ст. в актах із терену Гетьманщини зафіксовано закінчення *-і* внаслідок впливу іменників колишньої *-ја*-основи, хоч панівною і на цих теренах залишалася флексія *-и* (Німчук, 2002а, с. 28). У XIX ст., звертав увагу В.В. Німчук, «стійко зберігалася флексія *-и*» (там само). Потім її поступово починає витісняти закінчення *-і*, хоч у різних діалектах цей процес відбувався неоднаково: в одних він «зайшов досить далеко», в інших така заміна триває досі, а в деяких вона й не починалася (Матвіяс, 1974, с. 147—148; Історія української мови. Морфологія, 1978, с. 113; Німчук, 2002, с. 29), причому тенденція до звуження обсягу вживання давнього закінчення *-и* в діалектах, на думку українських дослідників, могла відбуватися під впливом літературної мови, зокрема навчання в школі (Німчук, 2002, с. 30 та ін.), тобто внаслідок штучного втручання в розвиток мови.

Ю.В. Шевельов так само кваліфікував закінчення *-и* в родовому відмінку однини іменників на зразок *радість* як «старіше», проте зауважував, що в історичному розвитку форми на *-и* в цьому типі відмінки іменників послідовно й поступово були замінені в різних відмінках формами із закінченням *-і*: спочатку в давальному й місцевому однини, пізніше в називному відмінку множини, а в новіші часи — і «в останньому бастионі форм на *-и*, в родовому відмінку однини» (Шевельов, 2009, с. 319). Найімовірніше, саме з огляду на те, що в іменниках III відміни закінчення *-и* порівняно з іншими відмінками найдовше «затрималося» в родовому відмінку однини, його й було кодифіковано в «Українському правописі» як нормативне закінчення цього відмінка.

2. Широкий ужиток закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників жіночого роду III відміни на всій території функціонування української мови, хоч і нерівномірно в різних діалектних масивах, та в українській літературно-мовній практиці XIX — першої половини XX ст. (Матвіяс, 1974, с. 147—148; Німчук, 2002а, с. 29; Німчук, 2002б, с. 53—55; Тараненко, 2005, с. 94 та ін.).

Ареали поширення закінчень *-и* та *-і* в українських говорах ґрунтовно можна простежити за «Атласом української мови». Із цього приводу слушною вважаємо думку Л.М. Коць-Григорчук, яка зазначала: «Бездоказові... відстоювання флексії *-і* в родовому відмінку однини іменників IV відміни (*імені*) та в родовому відмінку однини іменників III відміни жіночого роду (*радості*) позбавлені сенсу за умов, коли існує Атлас української мови, на картах якого добре видно, як говорить український народ майже на всій його етнічній території та які тенденції розвитку його мови» (цит. за: Фаріон, 2009, с. 75). Щоправда, у ньому скартографовано лише форми лексем *сінь* та *ніч* у першому томі та слів *сінь*, *тінь*, *любов*, *ніч* у другому томі, тоді як зовсім немає інформації про форми родового відмінка однини іменників жіночого роду, що закінчуються на *-ть* із попереднім приголосним.

Спираючись на дані «Атласу української мови», науковці висновували, що форми на *-и* в родовому відмінкові однини переважали в галицько-буковинській та карпатській групах говорів південно-західного та в західнополіському говорі північного наріччя (Німчук, 2002б, с. 54—55; Тараненко, 2005, с. 92). І.Г. Матвіяс уточнював, що ці форми в родовому, давальному та місцевому відмінках однини іменників III відміни характерні для волинських, наддністрянських, буковинських, гуцульських, закарпатських говірок. Крім того, закінчення *-и* часто вживане в говірках Полтавщини, південних і південно-західних районах Чернігівщини, Переяславщини, південної Київщини, Черкащини, Херсонщини, Одещини, Слобожанщини та ін. (Матвіяс, 1974, с. 147—148).

З огляду на те, що українська літературна мова сформувалася на народній основі, широке використання закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників III відміни в українських діалектах є вагомою підставою для його повторної кодифікації в чинному правописному кодексові.

3. Крім говірок, що лягли в основу літературної мови, закінчення *-и* наявне також у творах класиків української літератури. Зокрема, і І.П. Котляревський, і Т.Г. Шевченко вживали в родовому відмінку однини та називному відмінкові множини іменників III відміни тільки споконвічної флексії *-и* (графічно, за російською системою — *-ы*) (Німчук, 2002а, с. 28—29; Німчук, Пуряєва, 2004, с. 563).

4. Іменники жіночого роду III відміни із закінченням *-и* в родовому відмінкові широко зафіксовані у «Словарі російсько-українському» М. Уманця та А. Спілки (Уманець, Спілка), «Словарі української мови» за ред. Б. Грінченка (СГ), «Українському стилістичному словникові» І. Огієнка (УСС), «Українсько-російському словнику» А. Ніковського (УРС-Нік),

«Російсько-українському фразеологічному словникові» В. Підмогильного та Є. Плужника (РУФС-ПП), «Російсько-українському словнику» за ред. А. Кримського та С. Єфремова (РУС-Кр), «Правописному словникові» Г. Голоскевича (ПС), «Російсько-українському словнику» О. Ізюмова (РУС-Із), «Словникові ділової мови» М. Дорошенка, М. Станиславського, В. Страшкевича (СДМ) та в багатьох інших словниках, а також у художніх, наукових та публіцистичних текстах 20—30-х рр. ХХ ст.

5. Це закінчення так само належить до репресованих, оскільки після «реформи» «Українського правопису» 1933 р. нормативним закінченням родового відмінка однини всіх іменників III відміни стало *-і* (Український правопис, 1933, с. 41). Саме тому вибіркоче вживання закінчення *-и* в родовому відмінку однини іменників III відміни в мовній практиці від початку 90-х рр. ХХ ст. відбувалося «не просто цілком усвідомлено, а підкреслено — як ознака відданості мовця справжнім, а не накиненим під впливом російської мови нормам української мови» (Тараненко, 2005, с. 92).

6. На думку В.В. Німчука, основною причиною відновлення нормативного закінчення *-и* в іменниках жіночого роду III відміни в сучасному «Українському правописі» має бути збереження традиції чіткішої диференціації флексій іменників III відміни, адже тепер вони мають однакові закінчення в родовому, давальному, місцевому відмінках однини й називному та знахідному множини (пор.: Р. в. одн., Д. в. одн., М. в. одн.; Н. в. мн., Зн. в. мн.: *любові, радості* і под.), та розширення стильових можливостей (Німчук, 2002, с. 30).

На потребу усунути омонімію відмінкових форм іменників III відміни за допомогою закінчень *-и* та *-і* звертали увагу й інші науковці (Головащук, 1997, с. 83; Чучка, 1997, с. 35; Вихованець, 2004 та ін.), хоч дехто з них уважає, що практично загрози конфлікту омонімії форм немає, оскільки «всі ці іменники (за винятком хіба що особового жіночого імені *Любов*) — це назви неістот і функціонують переважно в позиції родового відмінка об'єкта, не перетинаючись із позицією давального відмінка адресата» (Тараненко, 2005, с. 93).

На переконання І.Р. Вихованця, використання закінчення родового відмінка *-и* в названій групі іменників жіночого роду III відміни, крім чіткої диференціації відмінкових закінчень, також сприятиме «уникненню небажаних асиміляційних змін за наявності перед *-ть* інших приголосних. Таке флексійне вирішення родового відмінка, — уважає він, — надто важливе, коли зважати на велику частотність його вживань в усному й писемному мовленні» (Вихованець, 2004).

До інших практичних переваг «узаконення» закінчення *-и* П.П. Чучка зараховував усунення правописних винятків, до яких належать прикличівники *восени, безвісти, почасти* (Чучка, 1997, с. 35).

Ідею про повернення іменникам III відміни на *-ть* у родовому відмінку однини традиційного закінчення *-и* під час обговорення редакції «Українського правопису» у 1994—1996 рр. обстоювало багато україн-

ських мовознавців (Бурячок, 1997, с. 28; Горняткевич, 1997, с. 42; Пономарів, 1997, с. 79; Ужченко, 1997, с. 160 та ін.), проте були й ті, хто не підтримували її. Вони аргументували свою позицію тим, що запровадження закінчення *-и* ускладнить українську граматику, створивши мішану групу відмінювання іменників III відміни, а, як відомо, мішаній групі іменники цієї відміни не мають (Баранник, 1997а, с. 77; Головащук, 1997, с. 84; Карпенко, 1997, с. 130 та ін.).

Якщо взяти до уваги вимоги до норм української літературної мови, що їх у 20-х рр. XX ст. випрацювали науковці [1) природність для найбільшої частини народної мови; 2) уживаність у творах «найкращих українських письменників»; 3) фіксація в «гарних словниках української мови» та граматиках; 4) перевага, вигідність із погляду поступу, удосконалення мови (Синявський, 1922, с. IX; 2018, с. 199)], то використання закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників III відміни цілковито їх задовольняє.

Отже, закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників жіночого роду III відміни — питома морфологічна риса української мови, що зазнала ідеологічного тиску за доби тоталітаризму і, як наслідок, була вилучена з мовного вжитку. Повернення цього закінчення до «Українського правопису» 2019 р. — не архаїзування української мови, а відновлення її національної граматичної специфіки.

В.В. Німчук пропонував два способи поновлення закінчення *-и* в іменниках III відміни: 1) повернутися до норм «Українського правопису» 1928 р. або 2) рекомендувати до вжитку паралельні флексії *-и* та *-і* (*вісті — вісти, радості — радости, ночі — ночи, солі — соли* і т. д.) подібно до нормативних нині паралельних закінчень у давальному та місцевому відмінках однини в іменниках чоловічого роду II відміни (Німчук, 2002, с. 30). Проте досвід упровадження норм «Українського правопису» 2019 р. в сучасну мовну практику засвідчив, що ідея рекомендувати варіантні нормативні закінчення не дала очікуваного результату, оскільки від 1933 року, коли закінчення *-и* живосилом вилучили з ужитку, минуло майже 90 років — відтинок часу, якого виявилось достатньо для того, щоб для більшості сучасних мовців воно стало «незвичним», «неприродним», «штучним», «архаїчним», «діалектним», «грубим» і под.

На нашу думку, для відживлення закінчення *-и* у відмінковій парадигмі іменників жіночого роду III відміни потрібно: 1) правило про нормативність цього закінчення оформити в тексті «Українського правопису» не як примітку, а як самостійне повноваге правило; 2) зробити його єдиним закінченням родового відмінка, тобто усунути варіантність закінчень *-і* та *-и*, бо теперішня ситуація, як і раніше, під час укладання редакції «Українського правопису» 1999 р., тільки «наполовину розв'язує проблему» (Німчук, 2002б, с. 55); 3) активно консультувати тих мовців, які не знають історії закінчення *-и*, аргументувати доцільність його повернення науковими фактами; 4) українська філологічна спільнота має демонструвати використання закінчення *-и* на власному прикладі.

1.1.3. Одним із засадничих методологічних принципів «Українського правопису» має бути логічна послідовність викладених у ньому правил. Саме тому запровадження закінчення *-и* як нормативного закінчення родового відмінка однини іменників жіночого роду III відміни логічно передбачає повернення цього закінчення в родовому відмінкові однини й *іменникам середнього роду IV відміни*, під час відмінювання яких до основи додають суфікс *-ен-* (*імени, племені, вимени, тімени* та ін.). Проте в редакції «Українського правопису» 2019 р. цього правила немає.

Правило про закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників середнього роду IV відміни було в проєкті «Українського правопису» 1926 р. (Український правопис, 1926, с. 41) та в «Українському правописі» 1928 р. (Український правопис, 1929, с. 35). Згідно із цим правилом закінчення *-и* мають «усі речівники ніякого роду з наростками *-ят-* (після *ж, ч, ш, щ -ат-*), *-ен-*: *до теляти, горцати...* і слово *імени*» (Український правопис, 1926, с. 41; Український правопис, 1929, с. 35). Правило, про яке йдеться, залишено навіть в «Українському правописі» 1933 р. (Український правопис, 1933, с. 42).

За спостереженнями В.В. Німчука, станом на 1999 р. найгостріші суперечки серед фахівців і ширшої громадськості тривали щодо флексій родового відмінка однини іменників III відміни та слів IV відміни з суфіксом *-ен-* (Німчук, 1999, с. 299), хоч на думку О.О. Тараненка, тенденція вживати іменників середнього роду IV відміни в родовому відмінкові однини із закінченням *-и* має всі підстави як власне структурно-граматичного плану, так і з погляду традиції нормативного функціонування (Тараненко, 2005, с. 95). Повернення закінчення *-и* в родовому відмінку однини іменникам колишньої *-н-*основи обстоював також Ю.В. Шевельов (Шевельов, 1997, с. 73).

Відновлення закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників середнього роду IV відміни в сучасному «Українському правописі» В.В. Німчук умотивовував потребою забезпечити цілісність граматичної парадигми IV відміни: *ім'я — імени, бо ягня (теля, курча) — ягняти (теляти, курчати)* (Німчук, 1999, с. 306), тобто щоб усі іменники IV відміни в родовому відмінкові однини мали одну, без винятків, флексію *-и*: *дитяти, імени* тощо (Німчук, 2002а, с. 30). Крім того, за висновками мовознавця, закінчення *-и* в родовому відмінкові однини іменників середнього роду IV відміни — це також історично сформована норма, оскільки «староукраїнські пам'ятки документують тільки закінчення *-и, -е* в іменників середнього роду колишніх *-н-*основ: *имени* і под.» (Історія української мови. Морфологія, 1978, с. 120—121; Німчук, 2002а, с. 30).

Отже, з огляду на історичні закономірності формування відмінкової парадигми іменників середнього роду колишньої *-н-*основи в родовому відмінкові однини потрібно запровадити *-и* як нормативне закінчення цих іменників, тобто *імени, племені, вимени, тімени, сімени*.

2.2. Істотних змін в «Українському правописі» 2019 р. зазнали форми кличного відмінка однини **іменників чоловічого роду II відміни** — особових імен *Георг* та *Олег*.

2.2.1. У попередній редакції «Українського правопису» іменник *Георг*, хоч і був зарахований до м'якої групи, проте у кличному відмінкові він мав закінчення *-е*, характерне для іменників чоловічого роду II відміни мішаної групи з основою на *-р* (Український правопис, 1993, с. 109). В «Українському правописі» 2019 р. цю морфологічну невідповідність виправлено. Тепер для іменника *Георг* у кличному відмінкові однини як нормативне зафіксовано закінчення *-ю* (Український правопис, 2019, с. 173).

2.2.2. Чоловіче ім'я *Олег* донедавна у кличному відмінкові однини мало форму на *-у* — *Олегу* (Український правопис, 1993, с. 108). В «Українському правописі» 2019 р. для цього особового імені запропоновано ще одну, варіантну форму із закінченням *-е* — *Олеже* (Український правопис, 2019, с. 172). Причина появи цього варіантного закінчення зумовлена впливом подібних за структурою іменників — загальних назв, пор.: *друг* — *друже* і *Олег* — *Олеже* (Городенська, 2017, с. 42). У мовній практиці сьогодення форма *Олеже* істотно потіснила форму *Олегу*, але й форма *Олегу* ще не вийшла з ужитку. Саме тому Українська національна комісія з питань правопису визнала нормативними обидві варіантні форми кличного відмінка: *Олеже* й *Олегу* (Городенська, 2019, с. 39), які й кодифіковано в «Українському правописі» 2019 р.

2.3. Зміни у граматичних формах звертань

2.3.1. До «Українського правопису» 2019 р. внесено зміни щодо форм кличного відмінка **іменників чоловічого роду II відміни однини** у звертаннях, які складаються з двох загальних назв. Згідно з попередньою редакцією «Українського правопису» 1993 р. в таких звертаннях перше слово завжди потрібно було вживати у формі кличного відмінка, а для другого слова нормативними були два варіанти морфологічних форм: форма кличного відмінка та форма називного відмінка: *добродію бригадире (бригадир)*, *пане лейтенанте (лейтенант)* (Український правопис, 1993, с. 74). В «Українському правописі» 2019 р. цю варіантність слушно усунуто й кодифіковано форму кличного відмінка для обох іменників — загальних назв, що входять до складу звертання: *добродію бригадире*, *пане лейтенанте* (Український правопис, 2019, с. 124).

2.3.2. Аналогічні зміни віднедавна запроваджено й для форм кличного відмінка **іменників чоловічого роду II відміни однини** у звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища: у редакції «Українського правопису» 2019 р. форму кличного відмінка вможливлено не лише для загальної назви, а й для прізвища (*друже Максименку*, *колего Онищуку*, *пане Ковалю*), хоч водночас дозволено поєднувати форму кличного відмінка іменника — загальної назви та форму кличного відмінка прізви-

ща, однакову з формою називного відмінка (*друже Максименко, колего Онищук, пане Коваль*) (Український правопис, 2019, с. 124).

Для іменників *жіночого роду I відміни однини*, що так само є загальними назвами та прізвищами й уходять до складу звертань, чинна на сьогодні морфологічна норма, на відміну від наведеного вище правила про форми кличного відмінка іменників чоловічого роду II відміни однини й на противагу «Українському правописові» 1993 р. (Український правопис, 1993, с. 74), не передбачає варіантності. У них форму кличного відмінка мають обидва іменники — і загальна назва, і прізвище, пор.: *добродійко Вариводо, пані Гаркуше, поетко Забашто* (Український правопис, 2019, с. 109), тобто в «Українському правописові» 2019 р. фіксуємо невмотивовану непослідовність: *друже Максименку і друже Максименко*, тоді як лише *добродійко Скирдо*.

Цю непослідовність потрібно усунути, вилучивши із примітки 3 (Український правопис, 2019, с. 124) другу частину формулювання: «можливі також поєднання форми кличного відмінка іменника загальної назви та форми кличного відмінка прізвища, однакової з формою називного відмінка: *друже Максименко, колего Євгене Онищук, пане Коваль*», залишивши тільки таку її частину: «у звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка набувають і загальна назва, і прізвище: *друже Максименку, колего Євгене Онищuku, пане Ковалю*». «У цих сполуках, — зауважував І.Р. Вихованець, — мають функціонувати дві форми кличного відмінка, відповідно до граматичної структури української, а не іншої мови» (Вихованець, 2004).

2.3.3. За цим же зразком потрібно усунути варіантність закінчень кличного відмінка для прізвищ прикметникового походження на *-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)*, таких як *Королеве і Королів, Романове і Романів, Щоголеве і Щоголів, Глібове і Глібов, Гуляєве і Гуляєв, Чугуєве і Чугуєв, Романишине і Романишин, Степанишине і Степанишин* та ін. (Український правопис, 2019, с. 124), вилучивши форми *Королів, Романів, Щоголів, Глібов, Гуляєв, Чугуєв, Романишин, Степанишин*, спільні з називним відмінком, оскільки, звертав увагу І.Р. Вихованець, запропонований підхід «відображає орієнтацію на відмінкову систему російської мови, де немає морфологічного кличного відмінка, і прагнення хоча б у будь-який спосіб сприяти зближенню відмінкових систем обох мов» (Вихованець, 2004). Причому в іншому параграфі «Українського правопису» 2019 р., де йдеться про відмінювання прізвищ (Український правопис, 2019, с. 168—169), цю варіантність усунуто і з-поміж двох форм кличного відмінка іменників — чоловічих прізвищ прикметникового типу *Павлове й Павлов, Ковалеве (Коваліве) й Ковалів, Прокопове (Прокопівє) й Прокопів, Гаршине й Гаршин, Романишине й Романишин*, зафіксованих в «Українському правописі» 1993 р. (Український правопис, 1993, с. 106), статусу нормативної слушно надано лише формам *Павлове, Ковалеве (Коваліве), Прокопове (Прокопівє), Гаршине, Романишине* (Український правопис, 2019, с. 168—169).

Крім того, щоб не порушувати фонетичну норму української літературної мови — чергування *о, е* у відкритому складі з *і* в закритому складі, потрібно в тексті «Українського правопису» 2019 р. вилучити варіанти чоловічих прізвищ на *-іве* (*Коваліве* і *Прокопівє*), залишивши тільки *Ковалєве* та *Прокопєве*.

2.4. В «Українському правописі» 2019 р. до § 98, у якому викладено норми відмінювання іменників IV відміни в однині, додано нове правило щодо варіантних закінчень кличного відмінка деяких іменників: «6. У кличному відмінку деякі іменники мають закінчення *-є*: *імене, племене*» (Український правопис, 2019, с. 131), хоч вище, у пункті 1 цього ж параграфа, зазначено, що названі іменники у кличному відмінкові однини мають закінчення *-я* — *ім'я, плем'я* (Український правопис, 2019, с. 130). Цю зміну слушно характеризують як новаторську, оскільки в жодній із попередніх редакцій «Українського правопису» такого правила не було (пор.: Український правопис, 1926, с. 39; Український правопис, 1929, с. 33; Український правопис, 1933, с. 42; Український правопис, 1946, с. 63; Український правопис, 1960, с. 90; Український правопис, 1993, с. 78—79).

Відповідно до морфологічних норм сучасної української літературної мови форма кличного відмінка іменників середнього роду збігається з формою називного відмінка, оскільки іменники середнього роду у кличному відмінкові «не мають окремого закінчення» (Український правопис, 1929, с. 35). З огляду на це форми кличного відмінка *імене, племене*, кодифіковані в «Українському правописі» 2019 р., є винятками із загального правила, що їх, на нашу думку, потрібно кваліфікувати не як порушення морфологічної норми, а радше як позитивну зміну, хоч сучасна мовна практика й сучасні корпуси української мови ці форми фіксують обмежено.

Недогляд укладачів убачаємо в тому, що форми кличного відмінка на *-є* запроваджено вибірково лише для двох іменників IV відміни — *ім'я* та *плем'я* — без жодних коментарів, тоді як інші, структурно подібні іменники середнього роду цієї ж відміни — *вим'я, сім'я, тім'я*, залишено поза увагою (Український правопис, 2019, с. 130—131), спричинивши цим труднощі для користувачів.

2.5. Ще однією зміною морфологічного характеру в новому «Українському правописі» 2019 р. є переведення іменника чоловічого роду II відміни *хабар* із твердої групи до м'якої (Український правопис, 2019, с. 99), адже в нього так само, як і в інших іменниках чоловічого роду, що належать до м'якої групи цієї ж відміни, наголос із *-ар* у вихідній формі переходить на закінчення в непрямих відмінках, пор.: *буква́р* — *буква́ря*, *ві́вча́р* — *ві́вча́ря*, *друка́р* — *друка́ря* і *хаба́р* — *хаба́ря* (Городенська, 2019, с. 157). Це й зумовило іншу парадигму відмінювання іменника *хабар*, спільну для всіх іменників м'якої групи, пор.: однина — Н. в.: *хабар*, Р. в.: *хабаря*, Д. в.: *хабареві* (*хабарю*), Зн. в.: *хабар* (*хабаря*), Ор. в.: *хабарем*, М. в.: (у, на) *хабарі* (*хабареві*), (по) *хабарю* (*хабареві*); множина —

Н. в.: *хабарі*, Р. в.: *хабарів*, Д. в.: *хабарям*, Зн. в.: *хабарі*, Ор. в.: *хабарями*, М. в.: (у, на) *хабарях*.

2.6. До «Українського правопису» 2019 р. повернено спеціальну примітку (увагу) щодо нормативних закінчень іменників чоловічого роду, поєднаних із числівниками *два, три, чотири* (Український правопис, 2019, с. 125), яка була в «Українському правописі» 1928 р. (Український правопис, 1929, с. 40) і якої не зафіксовано в його попередніх редакціях.

З огляду на «неприпустимість уживання при числівниках *два, три, чотири* форм іменників чоловічого роду із флексією *-а*» (Німчук, 2002б, с. 50), що регулярно спостерігаємо в сучасному мововжитку (пор.: *два десятка, два мільйона, три учня, чотири літака* й под. замість правильних відмінкових форм іменників *два десятки, три учні, чотири літаки*), цю зміну в «Українському правописі» 2019 р. вважаємо слушною й обґрунтованою.

3. КОРЕКЦІЇ МОРФОЛОГІЙНИХ НОРМ В «УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОПИСІ» 2019 Р.

3.1. В «Українському правописі» 2019 р. частково переглянуто норми вживання закінчень іменників — *назв неістот чоловічого роду II відміни* у знахідному відмінку однини, зокрема внесено зміни до примітки, що визначає правила використання закінчень *-а (-я)*. По-перше, розширено перелік семантичних груп іменників, які у знахідному відмінку однини можна вживати із закінченням *-а (-я)*: крім назв побутових предметів, додано назви «дерев, документів та ін.» (Український правопис, 2019, с. 120). По-друге, скореговано перелік іменників — назв неістот чоловічого роду II відміни, для яких закінчення *-а (-я)* у знахідному відмінку однини є нормативним: з нього вилучено словоформи *карбованця* і *карбованець*, а натомість додано варіантні форми іменників *акт* і *акта, вірш* і *вірша, довідник* і *довідника, перстень* і *персня* (там само).

Проте зафіксованих змін надто мало, щоб формі знахідного відмінка на *-а (-я)* як «живій ознаці народної мови» (Огієнко, 2010, с. 255), «традиційній українській формі знахідного відмінка» (Гінзбург, 2013, с. 93), «істотній, оригінальній» (Огієнко, 2011, с. 218) та «самобутній рисі української мови» (Колібаба, 2018, с. 28) повернути статус повноправної, основної, а не виняткової, другорядної морфологічної форми на офіційному рівні.

Форму знахідного відмінка однини іменників — назв неістот чоловічого роду II відміни із закінченням *-а (-я)* як літературну морфологічну норму кодифіковано в дослідженнях з української граматики (Смаль-Стоцький, Гартнер, 1914, с. 64; Тимченко, 1913, с. 259–264; Тимченко, 1917, с. 96; Грунській, 1918, с. 21; Курило, 1925, с. 96; Іваниця, 1926, с. 100; Грунський, Мироненко, 1927, с. 49; Сулима, 1928, с. 37; Синявський, 1931, с. 51–52, 54–55; Матвієнко, 1932, с. 87–106 та ін.) і в лексикографічних джерелах (РУС-Кр; РУСПМ; ФДМ; СДМ та в ба-

гатьох інших) понад 100 років тому — у 20—30-х рр. ХХ ст. Попри це в чинному «Українському правописі» й досі немає спеціального ґрунтового правила, яке б чітко регулювало використання цієї морфологічної форми в мовній практиці, хоч І.І. Огієнко ще 1958 р. наголошував, що знахідний відмінок на *-а* «дуже частий у нашій мові, і вже через це треба установити послідовний порядок уживання його, а в нас панує тут хаос» (Огієнко, 2011, с. 240).

Така ситуація зумовлена тим, що форма знахідного відмінка на *-а (-я)* належить до репресованих граматичних форм, штучно обмежуваних у використанні впродовж тривалого часу. Про це свідчить варіювання кількості та переліку іменників — назв неістот чоловічого роду II відміни, які могли мати форму знахідного відмінка на *-а (-я)*, у різних виданнях «Українського правопису». Цей перелік то звужували, то розширювали залежно від ідеологічних чинників.

Найповніший перелік іменників — назв неістот чоловічого роду II відміни та найґрунтовніше правило стосовно до їхніх закінчень у знахідному відмінку однини, оперте на чітко сформульований семантичний критерій, подано в «Українському правописі» 1928 р. Лише в цьому виданні для іменників на позначення неістот чоловічого роду II відміни, що є найменуваннями конкретних предметів, як єдино правильне і єдино можливе подано закінчення *-а (-я)*. Від «Українського правопису» 1933 р. й до його редакції 2019 р. припис щодо вживання знахідного відмінка однини із закінченням *-а (-я)* має форму примітки (а точніше — винятку) і фіксує як нормативні дві паралельні морфологічні форми — з нульовим закінченням і на *-а (-я)*. Це правило є чинним і дотепер, тому перше, що потрібно змінити в тексті «Українського правопису» 2019 р., — це вивести його зі складу приміток та винятків і надати йому статусу повноважного правила.

По-друге, в «Українському правописі» 2019 р. не скасовано слово «*деякі*» стосовно до іменників, для яких уживання у знахідному відмінку однини із закінченням *-а (-я)* є органічним явищем, а це формує в користувачів хибну думку про його винятковість, нерегулярність, натомість як «в українській мові таких слів, що мають замінного на *-а*, сотні, а правильніше — й безліч» (Огієнко, 2011, с. 227). Саме тому потрібно вилучити із чинної граматичної норми це слово-обмежувач і розширити перелік семантичних груп іменників — назв неістот чоловічого роду II відміни, які в знахідному відмінку однини мають закінчення *-а (-я)*, іншими семантичними групами іменників із конкретно-предметним значенням, зокрема назвами: одягу та взуття (забруднити *кожуха, черевика, чобота, кашкета, капелюха, плаща* та ін.), їжі (з'їсти *калача, сухаря, бублика* тощо), городніх рослин (виростити *гарбуза, кавуна, огірка, буряка* та ін.), частин тіла (схопити *за носа, пальця, ліктя, хвоста, чуба*; пошкодити *зуба, язика* тощо), споруд і будівель (збудувати *моста, будинка, гаража* і под.), знарядь та приладів (нагострити *заступа*; увімкнути *обігрівача, телефона, комп'ютера, телевізора, двигуна, мотора*;

продемонструвати *мікроскопа, барометра* тощо), зброї (дістати *ножа, меча, штика, пістолета, револьвера, кулемета* та ін.), грошових одиниць (позичити *дуката, шеляга, п'ятака, карбованця* і под.), різновидів транспорту (відремонтувати *воза, велосипеда, автомобіля*; спізнитися *на автобуса, поїзда, літака* тощо) і под. Цей перелік також варто доповнити іменниками — найменуваннями народних ігор, а також тими, що входять до складу стійких зворотів, напр.: *грати у квача, дати ляпаса, дістати прочухана, спіймати облизня* і под.

По-третє, до ілюстративного матеріалу, крім безприйменникових, потрібно додати також прийменникові форми знахідного відмінка із закінченням *-а (-я)* на зразок *узятися, хпатися за плуга, за каната, за чуба, за хвоста, за живота; сісти на трактора; підійти до дуба, побачити через бінокля* і под. З-поміж усіх видань «Українського правопису» прийменникові форми знахідного відмінка на *-а (-я)* як нормативні рекомендовано лише у проєкті «Українського правопису» 1926 р. (Український правопис, 1926, с. 43) та в «Українському правописові» 1928 р. (Український правопис, 1929, с. 36).

По-четверте, в «Українському правописі» 2019 р. так само, як і в правописах 1933, 1946, 1960 років видання, форми знахідного відмінка однини для іменників — назв неістот чоловічого роду II відміни на *-а (-я)* та з нульовим закінченням подано як варіантні, причому необ'єктивно на першому місці наведено морфологічні форми з нульовим закінченням, а на другому — із закінченням *-а (-я)* (Український правопис, 2019, с. 120). З огляду на те, що варіантність закінчень знахідного відмінка однини для іменників — назв конкретних предметів чоловічого роду II відміни суперечить давній народнорозмовній українській традиції, на нашу думку, її потрібно усунути, за основу правила про вжиток іменників — назв неістот чоловічого роду II відміни з конкретно-предметним значенням узяти формулювання, запропоноване в «Українському правописові» 1928 р., і відповідно до нього запровадити для аналізованої групи іменників тільки одну форму — із закінченням *-а (-я)*. Цьому сприяють граматичні підстави й насамперед те, що, за висновками українських мовознавців, закінчення *-а (-я)* «має властивість уконкретнювати й індивідуалізувати» (Матвієнко, 1932, с. 89).

3.2. До корекцій морфологічних норм у редакції «Українського правопису» 2019 р. належить також розширення змісту правил, наведених у попередньому виданні «Українського правопису» 1993 р., та ілюстративного матеріалу до них. Зокрема, удокладнено семантичний перелік іменників жіночого та середнього роду, що у знахідному відмінкові множини мають форми, спільні з формами називного відмінка: крім назв свійських тварин, в «Українському правописові» 2019 р. його слушно доповнено назвами комах (Український правопис, 2019, с. 111) та проілюстровано додатковими новими прикладами *ловити мух (і мухи)* (там само) і *поросяток (і поросятка)* (Український правопис, 2019, с. 127).

Проте таке доповнення не відбиває всього семантичного розмаїття іменників, для яких у знахідному відмінкові множини органічною є форма, спільна з називним відмінком. Як засвідчують фольклорні джерела та матеріали етнографічних збірників, в українській народній мові форму, спільну з називним відмінком, мають не лише іменники — назви свійських тварин усіх родів та іменники, що позначають недорослих істот, а й назви звірів, птахів, комах, риб, найпростіших мікроорганізмів і навіть деяких осіб.

Узагальнивши напрацювання української граматичної думки та найчисленніші вияви в мовній практиці, можемо констатувати, що у знахідному відмінку множини форму називного відмінка найчастіше мають іменники, які називають: істот — неосіб чоловічого роду: *коні, воли, бики, тури, хорти, рисаки, зайці, олені, шури; індики, горобці, голуби, перепели, соколи; карасі, окуні, лини, коропи, в'юни, соми, оселедці, раки; комарі, метелики, павуки, москїти; мікроби, віруси, глисти, черви*; істот — неосіб жіночого роду: *корови, свині, вівці, кози, кобили, лисиці, сарни, миші, мавпи; кури, гуси, качки; пташки, ворони, тави, дрохви, перепелиці; бджоли, мухи; воші; жуки, жаби, п'явки; амеби, бацили, інфузорії*; істот — неосіб середнього роду: *телята, ягнята, поросята, лоша́та, лисенята, мишенята, щенята, цуценята, зайченята, слоненята; голуб'ята, курчата, гусенята, каченята, індичата, орлята*.

В «Українському правописі» 2019 р. також не усунуено ще одну принципову хибу: у ньому збережено тенденцію до обмеженого використання форм знахідного відмінка множини іменників — назв тварин, однакових із формами називного відмінка. В «Українському правописі» 1933 р. вжиток цих форм обмежено словами «мають інколи і форму називного відмінка» і рекомендовано надавати перевагу формам, що збігаються з родовим відмінком (Український правопис, 1933, с. 38), в «Українському правописі» 1960 р. — «мають переважно форму, однакову з родовим відмінком» (Український правопис, 1960, с. 76, 87, 91), а в «Українському правописі» 2019 р. вільний ужиток нормативних форм знахідного відмінка множини, спільних із називним відмінком, так само обмежено словами «менш поширену форму» (Український правопис, 2019, с. 111) та «назви деяких свійських тварин» (Український правопис, 2019, с. 127), що, з одного боку, не сприяє правдивому відтворенню питомих граматичних рис української мови й не відбиває реального стану використання цих форм у народній мові, а з іншого, — суперечить принципам укладання правопису, оскільки «у викладі матеріалу бажано уникати неконкретних формулювань на зразок “іноді”, “деякі”, “в окремих випадках” і под.» (Тараненко, 1997, с. 16). Лише в «Українському правописі» 1928 р. у знахідному відмінку множини для назв неосіб подано тільки ті форми, що збігаються з називним відмінком (*по коні, за телята, про гуси, корови, воли, свині, метелики*), а форми, спільні з родовим відмінком, наведено для назв осіб [*про гостей, за молодиць (і молодиці)*] і т. ін.] (Український правопис, 1929, с. 44).

Причиною витіснення у знахідному відмінку множини форм, тотожних називному відмінкові, формами, однаковими з родовим відмінком, І.І. Огієнко та М.Ф. Наконечний уважали вплив російської мови (Огієнко, 2010, с. 260; Наконечний, 1928, с. 125), а П.Д. Тимошенко зауважував, що в 1933 р. було прийнято ухвалу, відповідно до якої форми знахідного відмінка множини на зразок *пасу корови, бачу хлопці* «треба ліквідувати, встановивши замість них, як єдино нормативні, форми *пасу коней, бачу хлопців*» (Тимошенко, 1968, с. 187). Зважаючи на цей припис, можемо констатувати, що форми знахідного відмінка множини іменників — назв істот, спільні з називним відмінком, також зазнали прямого політичного тиску, унаслідок чого їх ужиток у літературній мові за тоталітарної доби був штучно локалізований, а сьогодні потребує відновлення.

У різних виданнях «Українського правопису» залежно від ідеологічних чинників змінювалася й послідовність розташування варіантних форм знахідного відмінка множини: в «Українському правописі» 1933 р. на першому місці подано форми, що збігаються з родовим відмінком (Український правопис, 1933, с. 38), а в «Українському правописі» 1946 р. навпаки форми знахідного відмінка множини іменників — назв істот, однакові з називним відмінком, наведено на першому місці, а форми, тотожні родовому відмінкові, — на другому (Український правопис, 1946, с. 66, 76, 79). Проте вже в наступному виданні «Українського правопису» 1960 р. варіантні форми знахідного відмінка множини, спільні з називним і родовим відмінками, поміняно місцями й надано першість формам, тотожним родовому відмінкові (Український правопис, 1960, с. 76, 87, 91). На цих же засадах ґрунтовано правило про вжиток форм знахідного відмінка множини іменників чоловічого та жіночого роду в «Українському правописі» 2019 р. (Український правопис, 2019, с. 67, 76, 79).

З огляду на те, що форми знахідного відмінка множини, які збігаються з називним відмінком, належать до самотутніх морфологічних особливостей української мови, у наступній редакції «Українського правопису» потрібно: 1) правило, що визначає вжиток цих форм, викласти не як примітку, а як самостійне повноваге правило; 2) розширити перелік іменників усіх родів, для яких форма знахідного відмінка множини збігається з називним відмінком; 3) з-поміж варіантних форм знахідного відмінка — тієї, яка є спільною з називним відмінком, і тієї, що збігається з родовим відмінком, надати статусу пріоритетної формі, тотожній називному відмінкові, поставивши її на першому місці; 4) ці зміни запровадити й стосовно до іменників — назв недорослих істот IV відміни.

4. ІНШІ МОРФОЛОГІЙНІ НОРМИ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ КОРЕГУВАННЯ

4.1. В «Українському правописі» 2019 р. так само, як і в його попередній редакції 1993 р., у місцевому відмінковій однини закінчення *-ові*, *-еві* (*-єві*) дозволене лише для іменників — назв істот чоловічого роду та назв неістот чоловічого роду із суфіксами *-к-*, *-ак-*, *-ик-*, *-ок-*, *-к(-о)*, *-еньк-*, *-ечк-* (*-ечок-*) (Український правопис, 1993, с. 73; Український правопис, 2019, с. 121—122), тоді як в академічних граматичних описах сучасної української літературної мови цю норму вже поширено й на інші іменники чоловічого роду, зокрема на ті, що не мають названих вище суфіксів, пор.: (на, по, при, у) *дубові*; (на) *щитові*; (по) *столові*; (по) *лісові*; (по) *лобові*; (по) *Дністрові*; (по, на, у) *мечеві*; (по, на, у) *хабареві*; (по, на, у) *пухиреві*; (на) *пневі*; (у) *плащеві*; (у) *калієві*; (у) *стронцієві*; (по) *каменеві*; (по) *планетарієві*; (по) *Дунаєві* та ін. (Вихованець, Городенська, 2004, с. 105; Вихованець, Городенська, Загнітко, Соколова, 2017, с. 200—206). Крім того, в «Українському правописі» 2019 р. хоч самого правила про нормативність закінчення *-ові*, *-еві* (*-єві*) у місцевому відмінковій однини для всіх іменників чоловічого роду — як назв істот, так і назв неістот — немає, проте його вжиток проілюстровано в таблицях відмінювання іменників чоловічого роду II відміни: ...*меч-і* (*-єві*), ...*Дністр-у* (*-ові*, *-і*), ...*бульвар-і* (*-ові*, *-у*), ...*козир-і* (*-єві*, *-ю*), але *обрі-ї* (*-ю*) (Український правопис, 2019, с. 102—105).

Пропозиція поширити закінчення *-ові*, *-еві* (*-єві*) у місцевому відмінковій однини на весь загальний іменників чоловічого роду не суперечить граматичному ладові сучасної української літературної мови, оскільки, по-перше, закінчення *-ові*, *-еві* (*-єві*) у місцевому відмінковій постали за аналогією до форм давального відмінка (Матвіяс, 1974, с. 113; Історія української мови. Морфологія, 1978, с. 98), а по-друге, морфологічні форми із цими закінченнями, але без суфіксів *-к-*, *-ак-*, *-ик-*, *-ок-*, *-к(-о)*, *-еньк-*, *-ечк-* (*-ечок-*) ми не сприймаємо як неприродні чи ненормативні, бо вони широко представлені в живій народній мові (Матвіяс, 1974, с. 114). Це правило мало статус літературної норми в «Українському правописі» 1928 р. (Український правопис, 1929, с. 39).

Принагідно зауважимо, що в § 86 «Місцевий відмінок» потрібно переглянути перелік пар іменників, закінчення яких «залежать від місця наголосу в них» і вилучити з нього пару *у лісі* — *у лісу* (Український правопис, 2019, с. 121), оскільки її граматична нормативність викликає сумнів, а також усунути варіантні форми *на воякові* і *на вояку* як такі, що не є назвами істот (не осіб) (Український правопис, 2019, с. 123).

4.2. Відповідно до редакції «Українського правопису» 2019 р. іменники чоловічого роду II відміни, що закінчуються на *-ів* (*-іє*), *-ов*, *-ев* (*-єє*), *-ин*, на зразок *Львів*, *Київ*, *Харків*, *Батурін*, *Лебедин* і под. в давальному відмінковій однини не можуть мати закінчення *-ові*, а лише *-у*: *Львову*, *Києву*, *Харкову*, *Батурину*, *Лебедину*. Проте в цій редакції «Укра-

їнського правопису» з'явилася примітка, якої не було в його попередньому виданні 1993 р. (Український правопис, 1993, с. 71). Згідно із цією приміткою закінчення *-ові* вможливлено для прізвищ на *-ин*: *Василищинові, Волошинові, Михайлищинові, Семенищинові, Степанищинові, Яковищинові, Ільїнові* та ін. (Український правопис, 2019, с. 119). Постає логічне запитання: чому *Василищинові, Волошинові, Ільїнові* — нормативні форми, а *Батуринові, Лебединові* — ні, адже і перші, і другі закінчуються на *-ин (-їн)* і є власними назвами? Гадаємо, цю непослідовність потрібно усунути й поширити в давальному відмінкові однини закінчення *-ові* на всі власні та загальні назви чоловічого роду II відміни, крім тих, що закінчуються на *-ів (-їв), -ов, -ев (-єв)*, як це було в «Українському правописі» 1928 р. (Український правопис, 1929, с. 36).

4.3. Потрібно водноманітнити форми іменників чоловічого роду, що є етнонімами, у родовому відмінку множини: із закінченням *-ів (-їв)* дозволити використовувати не лише іменники *вірменів, грузинів, осетинів* (Український правопис, 2019, с. 126), а й *болгарів, татарів*.

В «Українському правописі» 2019 р. рекомендовано до вжитку тільки форми *болгар, татар* як такі, що «втрачають у множині суфікси *-ин, -їн*» подібно до *громадян, селян* (там само). Уважаємо, що це правило потрібно спростити для запам'ятовування, запровадивши для всього загалу іменників-етнонімів як нормативні форми із закінченнями *-ів (-їв)*, оскільки саме ці форми вже були кодифіковані в інших редакціях «Українського правопису» до 1940 р. (Український правопис, 1928, с. 43; Український правопис, 1933, с. 37). Від проекту «Українського правопису» 1940 р. аналізоване правило набуло форми примітки, у якій зауважено: «Іменники чоловічого роду, що втрачають у множині *-ин*, не мають у родовому відмінку закінчення *-ів*: *селян, громадян, татар, болгар, полтавчан*, але *грузинів, осетинів* (Український правопис, 1940, с. 63).

4.4. Під час роботи Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України в 1994—1996 рр. було запропоновано впорядкувати також уживання словоформ іменників I відміни на зразок *буква, бритва, молитва, люстра, морква, сестра, тризна* й чіткіше визначити, у яких із них у родовому відмінкові множини з'являються вставні *о* та *е* (Чучка, 1997, с. 36). У редакції «Українського правопису» 2019 р. цю проблему залишено без змін.

На нашу думку, потрібно повернути форми деяких іменників жіночого роду I відміни, у яких у родовому відмінкові множини між двома приголосними з'являється звук *о*. Ідеться, зокрема, про такі форми як *назов* від *назва* та *буков* від *буква*. Форми *назов* і *буков* були нормативними в «Українському правописі» 1928 р. (Український правопис, 1928, с. 42), проте вже в «Українському правописі» 1933 р. вони втратили голосний *о* й були трансформовані у форми *назв* і *букв* (Український правопис, 1933, с. 40).

Підставою для повернення форм *назов* і *буков* може слугувати наявність голосного звука *о* між двома приголосними в інших структурно

подібних іменниках I відміни *церква, молитва, корогва* і под. Оскільки в родовому відмінкові множини нормативною є форми *церков, молитов, корогов* (Український правопис, 1999, с. 105; Український правопис, 2019, с. 110), то за аналогією має бути й *назов, букв*.

4.5. У редакції «Українського правопису» 2019 р. не розв'язано також проблему послідовності розташування закінчень числівників *5—20, 30, 50—80* у родовому, давальному та місцевому відмінках однини, на що вже звертали увагу під час роботи Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України в 1994—1996 рр. (див.: Головашук, 1997, с. 85).

В «Українському правописі» 2019 р. так само, як і в «Українському правописі» 1993 р., на першому місці в цих відмінках поставлено форми числівників *5, 6, 7, 8, 50* із закінченням *-и*, а на другому — із закінченнями *-ох, -ом* (Український правопис, 1993, с. 84; Український правопис, 2019, с. 138). Натомість в «Українському правописі» 1928 р. і в граматичних студіях 20—30-х рр. ХХ ст. у родовому, давальному та місцевому відмінках ці числівники мали лише форми на *-ох, -ом: п'ятьох, шістьох, сімох, вісьмох* (родовий відмінок); *п'ятьом, шістьом, сімом, вісьмом* (давальний відмінок); *(на) п'ятьох, шістьох, сімох, вісьмох* (місцевий відмінок), хоч і було зазначено, що «всі вони в родов., давальн., місцев. відмін. іноді вживаються з закінченням (старішим) *-и*: з *п'ятьох душ* — з *п'яти (шести, семи, восьми) душ, рад і двадцятьом карбованцям* — *рад і двадцяти карбованцям, шістдесятьох робітників* — *шістдесяти робітників* і т. ін.» (Український правопис, 1928, с. 52—53; Наконечний, 1928, с. 135—136; Синявський, 2018, с. 75). Цю норму без змін залишено і в «Українському правописі» 1933 р. (Український правопис, 1933, с. 51—52).

Від проєкту «Українського правопису» 1940 р. послідовність розташування закінчень *-ох, -ом* та *-и* змінено: до парадигм відмінювання кількісних числівників *5—20, 30, 50—80* було додано відмінкові форми на *-и*, які поставили на першому місці, а форми із закінченнями *-ох, -ом* — на другому. Текст правила скоротили, коментар вилучили (Український правопис, 1940, с. 72). Таку ж послідовність закінчень названих кількісних числівників у родовому, давальному та місцевому відмінках в «Українському правописі» збережено й до сьогодні. Лише в «Українському правописі» 1999 р. зроблено спробу повернути закінчення *-ох, -ом* на перше місце (Український правопис, 1999, с. 129—130).

Припускаємо, що у проєкті «Українського правопису» 1940 р., який передував «Українському правописі» 1946 р., закінчення *-и* наведено на першому місці з ідеологічних міркувань, щоб граматично якнайбільше зблизити українську мову з російською. Із нашим припущенням суголосний висновок В.К. Чапленка, який зауважував, що вже в «Українському правописі» 1946 р. співвідношення відмінкових форм числівників на *-и* та на *-ох, -ом* «перевернуто»: «на першому місці поставлено форму на *-и*, як однакову з російською, а традиційні й живомовні українські форми поставлено на другому місці. А на практиці їх перестали зовсім

уживати. Напр., в усіх виданнях українських письменників пишуть “твори в п’яти томах” (а не “в п’ятьох”))» (Чапленко, 1974, с. 40).

Ю.В. Шевельов також висловлювався за переглянення пріоритетності двох варіантів форм родового відмінка числівників на зразок *п’яти / п’ятьох*. Мовознавець припускав, що «вміщення варіанту на *-ох* на другому місці, можливо, не відповідає тим фактам, що форми на “*-ох*” новіші», а подання цих форм на першому місці він умотивовував не ідеологічними чинниками, а потребою зменшити строкатість числівникової відміни (*двох*, але *п’яти* на користь *двох* — *п’ятьох*) і виокремити її як специфічну числівникову відміну (Шевельов, 1997, с. 73).

З огляду на те, що числівникові форми на *-ох*, *-ом* «засвідчені виразно ще в пам’ятках XVI ст.», «властиві вони й сучасній народній мові» (там само), послідовність відмінкових форм кількісних числівників *5, 6, 7, 8, 50*, зафіксовану в «Українському правописі» 2019 р., потрібно змінити й увідповіднити її парадигмі відмінювання числівників, поданій у новітніх академічних граматичних описах української літературної мови. Згідно зі скорегованою парадигмою перше місце посідають форми із закінченнями *-ох*, *-ом*, а друге — форми на *-и* (Вихованець, Городенська, 2004, с. 176; Вихованець, Городенська, Загнітко, Соколова, 2017, с. 350—351).

Таку потребу увиразнюють і тенденції сучасної мовної практики, у якій помітне «надавання переваги в лінгвістичному вжитку вторинним формам числівників із закінченням *-ох* у родовому і місцевому відмінках та *-ом* — у давальному, напр.: *п’ятьох* і *п’яти*, *п’ятьом* і *п’яти*», що, за спостереженнями К.Г. Городенської, «зумовило зміну місць у традиційному співвідношенні варіантних закінчень числівників від *5* до *20* і числівників *30, 50—80*, а саме: Р. в.: *-и, -ох*; Д. в.: *-и, -ом* на Р. в.: *-ох, -и*; Д. в.: *-ом, -и*» (Городенська, 2017, с. 20). Проте, на думку І. Р. Вихованця, вторинні відмінкові форми із флексіями *-ох*, *-ом* «набувають дедалі більшого поширення під впливом відмінювання числівників *два, три, чотири*» (Вихованець, Городенська, 2004, с. 176; Вихованець, Городенська, Загнітко, Соколова, 2017, с. 351), а не через ґрунтовне знання питомих граматичних норм сучасними пересічними мовцями. Паралельні форми на *-и* в родовому, давальному і місцевому відмінках, за висновками науковця, історично пов’язані з колишнім іменниковим відмінюванням (там само).

4.6. Логічну суперечність фіксуємо в § 107 «Відмінювання дробових числівників». У ньому зазначено, що «*Половина (1/2), третина (1/3), чверть (1/4)* відмінюємо як іменники» (Український правопис, 2019, с. 140). Оскільки слова *половина, третина, чверть* за граматичними характеристиками належать до іменників і лише у функційному плані є синонімами відповідних дробових числівників (Вихованець, Городенська, 2004, с. 163), то, на нашу думку, нелогічно подавати їх у параграфі про відмінювання числівників.

4.7. Текст § 119 «Дієприкметник» та § 120 «Дієприслівник» (Український правопис, 2019, с. 153—154) потрібно увідповіднити скорегова-

ній граматичній теорії, викладеній у новітніх академічних граматичних описах української літературної мови (Вихованець, Городенська, 2004; Вихованець, Городенська, Загнітко, Соколова, 2017). Зокрема, на сьогодні переглянуто традиційне витлумачення граматичної категорії часу в дієприкметниках та дієприслівниках і граматичної категорії стану в дієприкметниках (Вихованець, Городенська, 2004, с. 286—287, 320; Вихованець, Городенська, Загнітко, Соколова, 2017, с. 345).

Отже, істотні зміни в унормуванні закінчень відмінюваних слів, унесені до нового «Українського правопису» 2019 р., найтісніше пов'язані з нормами «Українського правопису» 1928 р. Проте якщо в ньому вони мали статус основних і навіть єдиних морфологічних норм, то в редакції «Українського правопису» 2019 р. їх подано лише як варіантні до норм попередньої редакції. Саме тому на запитання, поставлене на початку статті, відповідаємо, що зміни, запропоновані в «Українському правописі» 2019 р., мають на меті не архаїзувати українську мову, а повернути ті її національно марковані граматичні риси, які оперті на історично сформовані особливості розвитку, але внаслідок позамовних, ідеологічних, чинників за тоталітарної доби були витіснені на периферію або й зовсім вилучені для зближення українського правопису з російським. Про це свідчить їх вибіркове фіксування в лексикографічних джерелах радянського періоду та їхній статус другорядних, неосновних, морфологічних форм у граматиці і в «Українському правописі» після 1933 р.

Зважаючи на це, на думку В.В. Німчука, під час укладання тексту найголовнішого правописного кодексу України «фахівці мають право не тільки спрощувати й уточнювати правила орфографії, а й надати повнокровне життя тим елементам української мови, які в часи тоталітаризму з політичних міркувань було несправедливо й примусово відтіснено на другий план чи на периферію спілкування або й зовсім заборонено. І це є не війною з мовою, а плеканням її неповторності й багатства» (Німчук, 1999, с. 332).

Характерною рисою розділу «Правопис закінчень відмінюваних слів» в «Українському правописі» 2019 р. є варіантність морфологічних норм. Це його недолік, проте погоджуємося з думкою І.Д. Фаріон, що «варіантність — ...без сумніву, набагато краще ніж і далі питомій формі залишатися за бортом кодифікації» (Фаріон, 2018).

Появу значної кількості варіантів в «Українському правописі» 2019 р. Л.П. Гнатюк обґрунтовує дотриманням Українською національною комісією з питань правопису принципу, що «правопис не повинен роз'єднувати Україну» (Новий правопис..., 2018). Саме тому, пояснює вона, «після численних дискусій її члени проголосували за варіативність деяких правописних норм, хоча всі розуміли, що в ідеальному правописі варіативності бути не повинно» (там само). Попри ці аргументи, за висновками Д.Х. Баранника, наявність у правописному кодексові нормативних дублетних ортограм і вимовних варіантів — небажане яви-

ще, оскільки дублетні форми роблять мову менш чіткою, з присмаком факультативності, і, як наслідок, недостатньо ефективною (Баранник, 1997б, с. 25). Варіантність, «половинчастість норми» уважали основною вадою аналізованого розділу й усього «Українського правопису» 2019 р. багато дописувачів, які брали участь в обговоренні його проєкту, хоч самі укладачі в передмові до «Українського правопису» 2019 р. зауважили, що в ньому свідомо, у відповідь на виклики мовної практики розширено межі використання орфографічних варіантів, адже «варіативність — це органічна частина правописного кодексу і тією чи тією мірою вона притаманна кожній мові на різних етапах її історичного розвитку» (Український правопис, 2019, с. 9).

На нашу думку, основним принципом «Українського правопису» має бути *українськоцентричність*, тобто зорієнтованість пропонованих у ньому норм на історично сформовані риси саме української літературної мови, що становлять її національну специфіку. З огляду на це з двох нині чинних варіантів тієї чи тієї граматичної форми до наступного видання «Українського правопису» мовознавці повинні відібрати лише ті, які відповідають особливостям і традиціям розвитку, системі та структурі української літературної мови.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ПС — Голоскевич Г. (1994). *Правописний словник*. Вид. 12. Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто — Львів.

РУС-Із — Ізюмов О. (1930). *Російсько-український словник*. Видання четверте, доповнене й виправлене за новим правописом. Харків — Київ.

РУС-Кр — Кримський А., Єфремов С. (ред.). (2016—2017). *Російсько-український словник* (т. 1—3): Т. 1. А—Ж (уперше опубліковано 1924 р.); Т. 2. З—Н. Вип. 1. З—К (уперше опубліковано 1929 р.); Т. 2. З—Н. Вип. 2. Л—Намыкивать (уперше опубліковано 1932 р.); Т. 2. З—Н. Вип. 3. Намыл—Нять (уперше опубліковано 1933 р.); Т. 3. О—П. Вип. 1. О—Поле (уперше опубліковано 1927 р.); Т. 3. О—П. Вип. 2. Поле—Пячение (уперше опубліковано 1928 р.). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

РУСПМ — Кримський А.Ю. (ред.). (1926). *Російсько-український словник правничої мови*. Київ: Друкарня УАН.

РУФС-ПП — Підмогильний В., Плужник Є. (упор.). (1993). *Російсько-український фразеологічний словник. Фразеологія ділової мови*. Київ: УКСП «Кобза». (Уперше опубліковано 1927 р.).

СГ — Грінченко Б. (ред.). (1907—1909). *Словарь української мови* (т. 1—4). Київ.

СДМ — Дорошенко М., Станиславський М., Страшкевич В. (2018). *Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Уперше опубліковано 1930 р.).

Уманець, Спілка — Уманець М., Спілка А. (Комарь М.). (упор.). (1924). *Словарь російсько-український; Уманець М., Спілка А. Русско-украинский словарь*. Берлін: Українське Слово. (Уперше опубліковано 1893 р.).

УРС-Нік — Ніковський А. (2018). *Українсько-російський словник*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Уперше опубліковано 1926 р.).

УСС — Огієнко І. (1924). *Український стилістичний словник*. Львів.

ФДМ — Підмогильний В., & Плужник Є. (упор.). (1927). *Фразеологія ділової мови*. 2-ге виправл. вид. Київ: Час.

ЛІТЕРАТУРА

- Баранник Д.Х. (1997а). Новий український правопис чи нова редакція «Українського правопису»? *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 76—78). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Баранник Д.Х. (1997б). Про загальну концепцію і структуру нової редакції «Українського правопису». *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 24—26). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Бевзенко С.П., Грищенко А.П., Лукінова Т.Б., Німчук В.В., Русанівський В.М., Самійленко С.П. (1978). *Історія української мови. Морфологія*. Київ: Наукова думка.
- Булаховський Л.А. (1936). Розвідки в ділянці граматичної аналогії в слов'янських мовах. *Мовознавство*, 8, 50—57.
- Бурячок А.А. (1997). Про концепцію нової (остаточної) редакції українського правопису. *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 26—30). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Вихованець І. (2004). Ненаукові пристрасті навколо українського правопису. *Українська мова*, 2, 3—24. <https://r2u.org.ua/node/145>
- Вихованець І., Городенська К. (2004). *Теоретична морфологія української мови*. Київ: Пульсари.
- Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Загнітко А.П., Соколова С.О. (2017). *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Гінзбург М. (2013). Традиційна українська форма знахідного відмінка як засіб забезпечити точність та однозначність фахових текстів. *Стиль і текст*, 14, 93—101.
- Головашук С.І. (1997). До правопису закінчень відмінюваних слів. *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 81—86). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Горняткевич А. (1997). [Виступ]. *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 41—44). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Городенська К. (2017). Граматичні норми української літературної мови і сучасна практика професійної спільноти. *Дивослово*, 4, 40—45.
- Городенська К. (2019). *Українське слово у вимірах сьогодення*. Видання друге, істотно доповнене. Київ: КММ.
- Грунський Н.К. (1918). *Украинская грамматика*. Киев: Издание Товарищества «Голосъ».
- Грунський М., Мироненко М. (1927). *Український правопис*.
- Зорівчак Р. (2018). Зауваги комісії всесвітньої літератури імені Миколи Лукаша Наукового товариства імені Шевченка з приводу проекту редакції «Українського правопису». *Лист комісії всесвітньої літератури імені Миколи Лукаша Наукового товариства імені Шевченка до Української національної комісії з питань правопису*.
- Иваница Гр. (1926). *Курс украинского языка в кратком практическом изложении*. Киев: Государственное издательство Украины.
- Караванський С. (2001). *Пошук українського слова, або Боротьба за національне «Я»*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Карпенко Ю.О. (1997). Пропозиції до нового видання «Українського правопису». *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 130—131). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Колібаба Л. (2014). Друга форма знахідного відмінка іменників як самобутня риса української мови. *Дивослово*, 6, 28—32.

- Курило О. (1925). *Уваги до сучасної української літературної мови*. Вид. 3-тє. Київ: Книгоспілка.
- Матвієнко О. (1932). Назовна та родова форма знахідного відмінка. *Стилістичні паралелі (проти пуризму)* (с. 87—106). Харків: Радянська школа.
- Матвіяс І.Г. (1974). *Іменник в українській мові*. Київ: Радянська школа.
- Найголовніші правила українського правопису*. (1921). Київ.
- Найголовніші правила українського правопису (нове видання)*. (1925). Київ.
- Наконечний М. (1928). *Українська мова: програма-конспект з додатком про новий правопис український*. Харків: Рух.
- Німчук В.В. (1999). Проблеми українського правопису в ХХ ст. *Український правопис: Проект найновішої редакції* (с. 242—333). Київ: Наукова думка.
- Німчук В.В. (2002а). «Правописні проблеми» морфології української літературної мови. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*, 5, 27—30.
- Німчук В.В. (2002б). *Проблеми українського правопису ХХ — початку ХХІ ст. ст.* Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет.
- Німчук В.В., Пуряєва Н.В. (упор.). (2004). *Історія українського правопису XVI—XX століття: хрестоматія*. Київ: Наукова думка.
- Новий правопис не повинен роз'єднувати країну (09.11.2018). *Голос України*. <http://www.golos.com.ua/article/309838>
- Огієнко І. (митрополит Іларіон). (2010). *Рідна мова*. Київ: Наша культура і наука.
- Огієнко І. (митрополит Іларіон). (2011). *Наша літературна мова*. Київ: Наша культура і наука.
- Пономарів О.Д. (1997). Пропозиції до нової редакції «Українського правопису». *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 79—81). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Синявський О. (2004). Коротка історія «Українського правопису». В.В. Німчук, Н.В. Пуряєва, *Історія українського правопису: XVI—XX століття: хрестоматія* (с. 432—452). Київ: Наукова думка.
- Синявський О. (1922). *Порадник української мови*. Харків — Берлін — Нью-Йорк: Україно-американське вид. т-во «Космос».
- Синявський О. (2018). *Норми української літературної мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго (Уперше опубліковано 1931 р.).
- Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. (1914). *Граматика руської мови*. 3-тє вид., випр. і допов. Відень: Книгарня тов-ва ім. Шевченка.
- Сулима М. (1928). *Українська фраза*. Харків: Рух.
- Тараненко О.О. (1997). Лінгвістичний і соціальний комплекс проблем навколо сучасного українського правопису. *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 12—18). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Тараненко О.О. (2005). Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (у межах граматичних категорій іменника). *Мовознавство*, 3—4, 85—104.
- Тимошенко П.Д. (1968). Питання нормалізації синтаксису української літературної мови в радянську епоху. *Синтаксична будова української мови* (с. 182—191). Київ: Наукова думка.
- Тимченко Е.К. (1913). *Функции генетива в южнорусской языковой области*. Варшава: Варшав. учеб. окр.
- Тимченко Є.К. (1917). *Українська граматика*. Київ: Вид-во Товариства «Час».
- Ужченко В.Д. (1997). Деякі рекомендації до нової редакції «Українського правопису». *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 160—161). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Український правопис (проект)*. (1926). Харків: Державне видавництво України.
- Український правопис*. (1929). Вид. 1-ше. Харків: Державне видавництво України.
- Український правопис*. (1933). Харків: Радянська школа.

- Український правопис. (1940). Київ.
- Український правопис. (1946). Київ: Українське державне видавництво.
- Український правопис. (1960). Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во АН УРСР.
- Український правопис. (1993). 4-те вид., випр. й допов. Київ: Наукова думка.
- Український правопис: Проект найновішої редакції. (1999). Київ: Наукова думка.
- Український правопис. (2019). Київ: Наукова думка.
- Фаріон І. (2009). *Правопис — корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір*. Львів: Свічадо.
- Фаріон І. (03.09.2018). *Проект правопису 2018 — дитя компромісу: і вашим, і нашим*. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/5b8c59e9296a4/>
- Чапленко В. (1974). *Мовна політика більшовиків на Україні в 1950—60-их рр.* Чікаго: Український публіцистично-науковий інститут.
- Чучка П.П. (1997). З приводу підготовки нової редакції «Українського правопису». *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 34—38). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Шевельов Ю. (1997). Про критерії оцінювання в питанні українського офіційного правопису. *Український правопис: так і ні: Обговорення нової редакції «Українського правопису»* (с. 68—76). Київ: УНВЦ «Рідна мова»: Довіра.
- Шевельов Ю. (2009). *Так нас навчали правильних проізношень. Вибрані праці: у 2 кн.* (кн. I, *Мовознавство*, с. 280—333). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Шевельов Ю. (2012). *Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947—1953 рр.)*. Київ: Темпора.
- Шевчук Ю. (30.08.2018). *Кілька присутніх зауваг щодо нового проекту українського правопису*. <https://www.radiosvoboda.org/a/29461384.html>
- Юносова В. (2003). *Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові*. Київ: Знання України.

Статтю отримано 06.01.2023

LEGEND

ПС — Holoskevych, H. (1994). *Orthographic dictionary*. 12th ed. Niu-York — Paryzh — Sydnei — Toronto — Lviv (in Ukrainian).

РУС-Із — Iziumov, O. (1930). *Russian-Ukrainian dictionary*. Vydannia chetverte, dopovnene i vypravlene za novym pravopysom. Kharkiv — Kyiv (in Ukrainian & Russian).

РУС-Кр — Krymskyi, A., & Yefremov, S. (Eds.). (2016—2017). *Russian-Ukrainian dictionary* (Vols. 1—3): Vol. 1. А—Ж (original work published 1924); Vol. 2. З—Н. Issue 1. З—К (original work published 1929); Vol. 2. З—Н. Issue 2. Л—Намыкивать (original work published 1932); Vol. 2. З—Н. Issue 3. Намыл—Нять (original work published 1933); Vol. 3. О—П. Issue 1. О—Поле (original work published 1927); Vol. 3. О—П. Issue 2. Поле—Пячение (original work published 1928). Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian & Russian).

РУСПМ — Krymskyi, A.Yu. (Ed.). (1926). *Russian-Ukrainian dictionary of juridical language*. Kyiv: Drukarnia UAN (in Ukrainian & Russian).

РУФС-ПП — Pidmohylnyi, V., & Pluzhnyk, Ye. (Eds.). (1993). *Russian-Ukrainian phraseological dictionary. Phraseology of business language*. Kyiv: UKSP “Kobza”. (Original work published 1927) (in Ukrainian & Russian).

СГ — Hrinchenko, B. (Ed.). (1907—1909). *Dictionary of the Ukrainian language* (Vols. 1—4). Kyiv (in Ukrainian).

СДМ — Doroshenko, M., Stanylavskyi, M., & Strashkevych, V. (2018). *Dictionary of business language. Terminology and phraseology*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho. (Original work published 1930) (in Ukrainian & Russian).

Уманець, Спілка — Umanets, M., & Spilka, A. (Komar M.). (Eds.). (1924); *Russian-Ukrainian dictionary*. Berlin: Ukrainske Slovo. (Original work published 1893) (in Ukrainian & Russian).

УРС-Нік — Nikovskyi, A. (2018). *Ukrainian-Russian dictionary*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Original work published 1926) (in Ukrainian & Russian).

УСС — Ohienko, I. (1924). *Ukrainian stylistic dictionary*. Lviv (in Ukrainian).

ФДМ — Pidmohylnyi, V., & Pluzhnyk, Ye. (Eds.). (1927). *Phraseology of business language*. 2nd ed. Kyiv: Chas (in Ukrainian & Russian).

REFERENCES

- Barannyk, D.Kh. (1997a). The new Ukrainian orthography or the new edition of “Ukrainian orthography”? *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of “Ukrainian orthography”* (pp. 76–78). Kyiv: UNVTs “Ridna mova”: Dovira (in Ukrainian).
- Barannyk, D.Kh. (1997b). About the general concept and structure of the new edition of “Ukrainian orthography”. *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of “Ukrainian orthography”* (pp. 24–26). Kyiv: UNVTs “Ridna mova”: Dovira (in Ukrainian).
- Bevzenko, S.P., Hryshchenko, A.P., Lukinova, T.B., Nimchuk, V.V., Rusanivskyi, V.M., & Samiilenko, S.P. (1978). *History of the Ukrainian language. Morphology*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Bulakhovskyi, L.A. (1936). Explorations in the field of grammatical analogy in Slavic languages. *Movoznavstvo*, 8, 50–57 (in Ukrainian).
- Buriachok, A.A. (1997). About the concept of the new (final) edition of Ukrainian orthography. *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of “Ukrainian orthography”* (pp. 26–30). Kyiv: UNVTs “Ridna mova”: Dovira (in Ukrainian).
- Chaplenko, V. (1974). *Language policy of the Bolsheviks in Ukraine in the 1950s and 1960s*. Chikago: Ukrainskyi publitsystychno-naukovyi instytut.
- Chuchka, P.P. (1997). Apropos the preparation of the new version of “Ukrainian orthography”. *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of “Ukrainian orthography”* (pp. 34–38). Kyiv: UNVTs “Ridna mova”: Dovira (in Ukrainian).
- Farion, I. (2009). *Is orthography a language corset? Ukrainian orthography as a cultural and political choice*. Lviv: Svichado (in Ukrainian).
- Farion, I. (3 Spring 2018). *The project of Ukrainian orthography 2018 is a child of compromise: both yours and ours*. <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/5b8c59e9296a4/> (in Ukrainian).
- Ginzburh, M. (2013). The traditional Ukrainian accusative form as the means to ensure accuracy and clarity of professional texts. *Styl i tekst*, 14, 93–101 (in Ukrainian).
- Holovashchuk, S.I. (1997). To the orthography of the endings of declined words. *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of “Ukrainian orthography”* (pp. 81–86). Kyiv: UNVTs “Ridna mova”: Dovira (in Ukrainian).
- Horniatkevych, A. (1997). [Speech]. *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of “Ukrainian orthography”* (pp. 41–44). Kyiv: UNVTs “Ridna mova”: Dovira (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2017). Grammatical norms of the Ukrainian literary language and modern practice of the professional community. *Dyvoslovo*, 4, 40–45 (in Ukrainian).
- Horodenska, K. (2019). *The Ukrainian word in today’s dimensions*. Vydannia druhe, istotno dopovnene. Kyiv: KMM (in Ukrainian).
- Hrunskij, N.K. (1918). *Ukrainian grammar*. Kiev: Izdanie Tovarishhestva “Holosъ” (in Ukrainian).
- Hrunskyi, M., & Myronenko, M. (1927). *Ukrainian orthography* (in Ukrainian).

- Ivanica, Gr. (1926). *The course of the Ukrainian language in a brief practical presentation*. Kiev: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Ukrainy (in Russian).
- Karavanskyi, S. (2001). *The search for a Ukrainian word, or the struggle for the national "I"*. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia" (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (1997). Offers for a new edition of "Ukrainian orthography". *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of "Ukrainian orthography"* (pp. 130—131). Kyiv: UNVTs "Ridna mova": Dovira (in Ukrainian).
- Kolibaba, L. (2014). The second form of the accusative case of nouns as a original feature of the Ukrainian language. *Dyvoslovo*, 6, 28—32 (in Ukrainian).
- Kurylo, O. (1925). *Attention to the modern Ukrainian literary language*. 3rd ed. Kyiv: Knyhospilka (in Ukrainian).
- Matviias, I.H. (1974). *Noun in Ukrainian language*. Kyiv: Radianska shkola (in Ukrainian).
- Matviienko, O. (1932). The nominative and genitive form of the accusative case. *Stylistic parallels (against purism)* (pp. 87—106). Kharkiv: Radianska shkola (in Ukrainian).
- Nakonechnyi, M. (1928). *Ukrainian language: a synopsis program with an appendix on the new Ukrainian orthography*. Kharkiv: Rukh (in Ukrainian).
- Nimchuk, V.V. (1999). Problems of Ukrainian orthography in the 20th century. *Ukrainian orthography: Project of the latest version* (pp. 242—333). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Nimchuk, V.V. (2002a). "Orthographic problems" of the morphology of the Ukrainian literary language. *Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 5, 27—30 (in Ukrainian).
- Nimchuk, V.V. (2002b). *Problems of Ukrainian orthography of the 20th and early 21st centuries*. Kamianets-Podil'skyi: Kamianets-Podil'skyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet (in Ukrainian).
- Nimchuk, V.V., & Puriaieva, N.V. (Eds.). (2004). *History of Ukrainian orthography of the 16th—20th centuries: a chrestomathy*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Ohiienko, I. (mytropolyt Ilarion). (2010). *Native language*. Kyiv: Nasha kultura i nauka (in Ukrainian).
- Ohiienko, I. (mytropolyt Ilarion). (2011). *Our literary language*. Kyiv: Nasha kultura i nauka (in Ukrainian).
- Ponomariv, O.D. (1997). Offers for a new version of "Ukrainian orthography". *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of "Ukrainian orthography"* (pp. 79—81). Kyiv: UNVTs "Ridna mova": Dovira (in Ukrainian).
- Shevchuk, Yu. (30 August 2018). *A few essential comments about the new Ukrainian orthography project*. <https://www.radiosvoboda.org/a/29461384.html> (in Ukrainian).
- Shevelov, Yu. (1997). About criteria of evaluation in affairs of Ukrainian official orthography. *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of "Ukrainian orthography"* (pp. 68—76). Kyiv: UNVTs "Ridna mova": Dovira (in Ukrainian).
- Shevelov, Yu (2009). This is how we were taught the correct pronunciation. *Selected works: in 2 vols.* (Vol. 1, *Linguistics*, pp. 280—333). Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akademiia" (in Ukrainian).
- Shevelov, Yu. (2012). *Essay of modern Ukrainian literary language and other linguistic studies (1947—1953)*. Kyiv: Tempora (in Ukrainian).
- Smal-Stotskyi, S., & Gartner, F. (1914). *Grammar of the Ruthenian language*. 3rd ed. Viden: Knyharnia tov-va im. Shevchenka (in Ukrainian).
- Sulyma, M. (1928). *Ukrainian phrase*. Kharkiv: Rukh (in Ukrainian).
- Syniavskyi, O. (1922). *Ukrainian language guide*. Kharkiv — Berlin — Niu-York: Ukraino-amerykanske vyd. t-vo "Kosmos" (in Ukrainian).
- Syniavskyi, O. (2004). A brief history of "Ukrainian orthography". V.V. Nimchuk, & N.V. Puriaieva, *History of Ukrainian orthography of the 16th—20th centuries: a chrestomathy* (pp. 432—452). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Syniavskyi, O. (2018). *Norms of the Ukrainian literary language*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Original work published 1931) (in Ukrainian).

- Taranenko, O.O. (1997). Linguistic and social complex of problems around the modern Ukrainian orthography. *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of "Ukrainian orthography"* (pp. 12–18). Kyiv: UNVTs "Ridna mova": Dovira (in Ukrainian).
- Taranenko, O.O. (2005). The Modern tendencies to revising the normative principles of the Ukrainian standard language and the phenomenon of purism (within the grammatical categories of the noun). *Movoznavstvo*, 3–4, 85–104 (in Ukrainian).
- The most important rules of Ukrainian orthography*. (1921). Kyiv (in Ukrainian).
- The most important rules of Ukrainian orthography (new edition)*. (1925). Kyiv (in Ukrainian).
- The new orthography should not divide the country (9 November 2018). *Holos Ukrainy*. <http://www.golos.com.ua/article/309838> (in Ukrainian).
- Timchenko, E.K. (1913). *Genitive Functions in the South Russian Language Region*. Warszawa: Warsaw. uceb. okr. (in Russian).
- Tymchenko, Ye.K. (1917). *Ukrainian grammar*. Kyiv: Vyd-vo Tovarystva "Chas" (in Ukrainian).
- Tymoshenko, P.D. (1968). The question of the normalization of the syntax of the Ukrainian literary language in the Soviet era. *Syntactic structure of the Ukrainian language* (pp. 182–191). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography (project)*. (1926). Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography*. (1929). 1st. ed. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography*. (1933). Kharkiv: Radianska shkola (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography*. (1940). Kyiv (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography*. (1946). Kyiv: Ukrainske derzhavne vydavnytstvo (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography*. (1960). 2nd supplemented edition. Kyiv: Vyd-vo AN URSS (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography*. (1993). 4th supplemented edition. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography: Project of the latest version*. (1999). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Ukrainian orthography*. (2019). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Uzhchenko, V.D. (1997). Actual recommendations to the new version of "Ukrainian orthography". *Ukrainian orthography: yes and no: Discussion of the new edition of "Ukrainian orthography"* (pp. 160–161). Kyiv: UNVTs "Ridna mova": Dovira (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I. (2004). Non-scientific passions around Ukrainian orthography. *Ukrainian language*, 2, 3–24. <https://r2u.org.ua/node/145> (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I., & Horodenska, K. (2004). *Theoretical morphology of the Ukrainian language*. Kyiv: Pulsary (in Ukrainian).
- Vykhovanets, I.R., Horodenska, K.H., Zahnitko, A.P., & Sokolova, S.O. (2017). *Grammar of modern Ukrainian literary language. Morphology*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
- Yunosova, V. (2003). *Variability of case endings of nouns in the modern Ukrainian literary language*. Kyiv: Znannia Ukrainy (in Ukrainian).
- Zorivchak, R. (2018). Remarks of the Mykola Lukash World Literature Commission of the Shevchenko Scientific Society regarding the 2019 editorial project of "Ukrainian orthography". *Letter of the Mykola Lukash World Literature Commission of the Shevchenko Scientific Society to the Ukrainian National Commission of orthography* (in Ukrainian).

Received 06.01.2023

Larysa Kolibaba, Candidate of Sciences in Philology, Senior researcher
of the Department of grammar and scientific terminology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy
of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskiyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: kolibaba79@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7063-5309>

CHANGES IN THE CODIFICATION OF ENDINGS OF CONJUGATED WORDS IN THE “UKRAINIAN ORTHOGRAPHY” OF 2019

In this article the main changes in the morphological norms of the modern Ukrainian literary language fixed in the part “Orthography of endings of conjugated words” of “Ukrainian orthography” of 2019 are distinguished and characterized. Depending on the degree of importance of these changes, we divide them into directly changes — new rules that were not in the previous edition “Ukrainian orthography” of 1993, and corrections — clarification, reformulation of the content of the rules present in the previous version of the orthography code, expansion of illustrative material, etc. The relationship between the morphological changes and corrections proposed in the “Ukrainian orthography” of 2019 with the norms of the “Ukrainian orthography” of 1928 is established. It was clarified that the introduction of changes to the “Ukrainian orthography” of 2019 is not an archaizing of the Ukrainian language, but the return of nationally marked grammatical features, which are based on its historically formed features of development, however as a result of extra-linguistic, mainly ideological, factors during the totalitarian era were forced out to the periphery or and quite removed from everyday life for to bring Ukrainian orthography closer to Russian. We also focused attention on those morphological problems that were not resolved edition of “Ukrainian orthography” in the 2019. Corrected and detailed rules for the use of case endings of nouns are proposed.

Keywords: *morphological norm, noun, case, ending, “Ukrainian orthography”, language practice.*